

Soukromé reálné gymnázium Přírodní škola, o. p. s.

Příběhy bezpráví ze středních Čech

**Marie Hrdinová
Dominik Radina
Jaroslav Burdych
Lutfia Drastilová
Petra Kodišová
Markéta Dlouhá
Ondřej Svoboda
Julie Machoňová
Kateřina Mírná
Alexandra Brabcová**

Červen 2006

Poděkování

Chtěli bychom poděkovat především Růženě Sojkové, manželům Jarmile a Pavlovi Erbanovým a Vladimíru Hradci za poskytnutí rozhovorů a materiálů, bez kterých by naše práce nemohla vzniknout. Dále děkujeme Ludmile Dostálové a Renatě Špačkové, které nám pomohly zkontaktovat výše uvedené pamětníky příběhů bezpráví. Dík patří také pracovníkům Městské knihovny a Státního okresního archivu na Mělníce. Na závěr bychom rádi poděkovali Haně Havlůjové za odbornou pomoc a Miloslavu Vovsovi za technické zajištění expedice.

Obsah

Předmluva (4)

Úvod (5)

Zdroje informací (6)

Rozhovory s pamětníky (6)

Prameny a literatura (8)

Obrazová dokumentace (8)

Československo na přelomu 50. a 60. let 20. století (10)

Josef Hořejší a rodina (12)

Rodina Erbanova a Šircova (16)

Vladimír Hradec a rodina (19)

Závěr (22)

Summary (24)

Seznam pramenů a literatury (25)

Přílohy (26)

Materiály ze soukromého archivu Růženy Sojkové

Materiály ze soukromého archivu manželů Erbanových

Materiály ze soukromého archivu Vladimíra Hradce

Obrazová dokumentace převzatá z dalších pramenů a literatury

Přepisy nahrávek rozhovorů

Předmluva

Zapojení studentů Soukromého reálného gymnázia Přírodní škola, o. p. s. do projektu Příběhy bezpráví – komunistické Československo se mi zpočátku jevilo jako samozřejmé. Jednak mají projekty zaměřené na studium moderních dějin a využívající metodu orální historie na naší škole svou tradici, jednak je gymnázium již několik let zapojeno do projektu Jeden svět na škole.

První pochybnosti ovšem vyvstaly ve chvíli, kdy se ukázalo, že do projektu se hodlají zapojit dvě skupiny studentů. Ti, kteří nemají žádné zkušenosti s metodou orální historie a ti, kteří mají o moderních dějinách pouze mlhavé představy nebo se s nimi ve výuce ještě nesetkali. Druhá překážka se ukázala v nemožnosti koordinace harmonogramu projektu a ročního plánu naší školy. Třetí okamžik, kdy bylo třeba pochybovat o možnosti realizace projektu, byl asi nejtěžší. Tehdy již byli studenti připraveni na vedení rozhovorů. Období komunistického režimu pro ně přestalo být dobou, o které nic nevědí ani vědět nechtějí, ale naopak se začali sami ptát. Bohužel, chyběli ti, kteří by mohli odpovídat.

Netřeba jistě zdůrazňovat, že nakonec se podařilo překonat i třetí překážku. Setkání s pamětníky umožnila studentům nejen hledat odpovědi na předem připravené otázky, ale především pobývat ve společnosti lidí s fascinujícími osudy. V předkládané práci jsou tyto osudy představeny, tak jak je „přečetli“ studenti. Z vděčnosti, že jsem je na jejich cestě za uvedenými příběhy mohla doprovázet, si dovolím přidat ještě jeden postřeh. Každý osud – příběh, který je v této práci zaznamenán v sobě skrývá tiché poselství. Tak tiché, že je možná nelze zaslechnout ani v nahrávce rozhovoru, dost možná ani zaznamenat při setkání tváří v tvář. Všichni námi oslovení pamětníci však svými životy vyprávějí příběh o neokázalé lidské statečnosti, o tíze života, kterou lze unést jen s důvěrou v síly, jež člověka přesahují, o pravé pokoře, která se rodí z utrpení a je základem moudrosti i radosti ze života.

Hana Havlůjová

Úvod

Náš projekt Příběhy bezpráví ze středních Čech si klade za cíl seznámit se s osudy lidí, kteří byli v padesátých letech 20. století poškozeni komunistickým režimem. Tento projekt je součástí celostátního projektu Příběhy bezpráví - komunistické Československo, který organizuje Člověk v tísni – společnost při České televizi, o. p. s. (Jeden svět na školách).

Práci na projektu jsme rozdělili do tří fází. První probíhala v Praze, kdy jsme se připravovali na čtrnáctidenní badatelský pobyt v Mělníce. Druhá fáze byla zaměřena na sběr dat a informací. S pomocí Renaty Špačkové a Ludmily Dostálové jsme kontaktovali čtyři pamětníky, které minulý režim nějak poškodil. Se všemi jsme vedli dva až tři rozhovory, které nám osvětlily jejich životní příběhy. Všichni nám také poskytli dokumenty a fotografie ze svých rodinných archivů. Další informace jsme získali ve Státním okresním archivu na Mělníce a v místní knihovně. Třetí fáze projektu probíhala opět v Praze, kde jsme zpracovávali získané informace do podoby výstavy a závěrečné zprávy o projektu. Závěrečná zpráva je rozčleněna do pěti kapitol.

V první kapitole jsou blíže představeny prameny a literatura, které jsme při naší práci využívali. Vzhledem k tomu, že jedním z nejdůležitějších zdrojů informací se pro nás staly rozhovory s pamětníky, rozhodli jsme se pracovat metodou orální historie. První část kapitoly je proto věnována představení této metody a ukazuje, nakolik jsme se drželi obecných zásad získávání, vedení a zpracování rozhovoru. Ve druhé části jsou přiblíženy zdroje informací, které členové naší skupiny dohledali v archivu a v knihovně. V poslední části kapitoly jsou obecně představeny dokumenty, jež jsme získali z rodinných archivů osob, se kterými jsme vedli rozhovor.

V druhé kapitole je stručně shrnut historický vývoj Československa na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století se zohledněním situace na Mělnicku.

Třetí, čtvrtá a pátá kapitola jsou věnovány životním příběhům, které nám vyprávěli jednotliví pamětníci: Růžena Sojková, Jarmila a Pavel Erbanovi a Vladimír Hradec. Tyto kapitoly jsme opět rozdělili do tří částí. V první části jsou stručně představeny osoby, o nichž kapitola pojednává, ať už pamětníci sami nebo členové jejich rodin. V druhé části jsme – pokud byly k dispozici – shrnuli informace, které jsme k jednotlivým příběhům získali v archivu nebo v knihovně. Do závěrečné části kapitoly jsme pak zařadili výtah z rozhovorů, které nám pamětník poskytl.

Nedílnou součástí naší závěrečné zprávy jsou přílohy. Zařadili jsme do nich fotografie a dokumenty, které ilustrují příběhy bezpráví ze středních Čech, s nimiž jsme se během realizace projektu seznámili.

Zdroje informací

Rozhovory s pamětníky

Při získávání rozhovorů a jejich následném zpracování jsme využívali metodu orální historie. Orální historii můžeme charakterizovat jako metodu, řadu propracovaných (avšak stále se rozvíjejících a dotvářených) způsobů a postupů, jimiž se badatel v řadě humanitních, společenských oborů dobírá nových informací a poznatků na základě ústního různě fixovaného sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události nebo procesu, který badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit naše poznání jak těchto osob, tak situací a obecně skutečností, k nimž se vyjadřují.¹

Příprava

Každý tazatel, který se rozhodne používat tuto metodu, by se měl alespoň stručně seznámit s narátorovým osudem a orientovat se v době, na kterou se v rozhovoru zaměřuje. Měl by brát v potaz i regionální odlišnosti a zvyklosti.²

Naše skupina absolvovala odborný výklad o zkoumané době a shlédla historický dokument Věž smrti od režisérky Kristiny Vlachové.

Kritéria výběru narátorů

Tazatel si na základě zjištěných informací vytipuje vhodné osoby k rozhovoru. Tazatel, ještě než půjde na první setkání, by měl mít stanovené jasné důvody návštěvy a znát alespoň základní údaje o dotazované osobě, o jejím politickém, společenském, kulturním, profesním působení a postavení a současně situaci. Tazatel by se také měl co nejpodrobněji seznámit s aktuální situací narátora, aby ho svými dotazy a připomínkami neuvedl do rozpaků.³

Kontaktování narátorů

Když již máme přesně vytypovanou osobu, musíme ji informovat o tom, že bychom s ní rádi provedli rozhovor. Můžeme to udělat buď písemně (dopis) nebo telefonicky či prostřednictvím společného známého. Již předem však musí tazatel počítat s tím, že bude odmítnut, a že vytypovaná osoba nebude mít zájem, z jakéhokoliv důvodu, rozhovor poskytnout.⁴

První setkání

Při prvním setkání s narátorem je tazatelovou povinností dostavit se včas. Při výběru místa by se měl zcela podrobit narátorově vůli (narátorův domov, pracoviště tazatele, kavárna). Místo by mělo být vždy co nejméně rušené. Při tomto setkání by se měl tazatel snažit co nejvíce se přizpůsobit narátorově řeči (při prvních větách nebo již při telefonickém rozhovoru tazatel zjistí, že je narátorovi bližší např. spisovná čeština). Také již během prvního setkání by měl tazatel seznámit narátora s projektem, cílem a s postupem (první rozhovor – přepis; druhý rozhovor – přepis; redakce přepisu). V tomto okamžiku, by měl být narátor také

¹ Podle M. Vaněk a kol., Orální historie. Metodické a „technické“ postupy, Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 5.

² Podle M. Vaněk a kol., c. d., s. 21.

³ Podle M. Vaněk a kol., c. d., s. 21.

⁴ Podle M. Vaněk a kol., c. d., s. 21 – 24.

upozorněn na to, že jeho rozhovor bude nahráván na diktafon a bude s ním dále nakládáno. Při této příležitosti dáme narátorovi podepsat smlouvu (v našem případě Souhlas s uveřejněním materiálů, tzn. rozhovoru a materiálů, které nám narátor poskytne).⁵

První setkání u paní Sojkové proběhlo v přítomnosti paní Dostálové, která paní Sojkovou kontaktovala a představila jí náš projekt. U manželů Erbanových jsme spojili první setkání s první částí rozhovoru. Rozhovory s paní Sojkovou a Erbanovými probíhali u nich doma. Setkání s panem Hradcem proběhlo na faře v Mělníce, kde byly také vedeny rozhovory.

Příprava techniky

Před tím, než povedeme první rozhovor, tazatel, popřípadě tazatelův spolupracovník, který má na starosti techniku, by se měl přesvědčit zdali umí ovládat nahrávací zařízení a má s sebou náhradní baterie i nosič. Při nahrávání rozhovoru by měla tato osoba dbát na kvalitu rozhovoru (výběrem místa pro postavení diktafonu, vypnutím mobilních telefonů atd.).⁶

Tento krok jsme vyřešili tak, že jsme si cvičně nahráli rozhovor s někým z nás a poté jsme ho cvičně přepisovali. Tím jsme si vyzkoušeli práci s diktafonem. Při rozhovoru samém byl vždy jeden člověk určen, aby se staral o techniku a myslel na tyto věci. Na rozhovory jsme chodili ve tříčlenných skupinách.

Vedení prvního rozhovoru

Na začátku osoba, která má na starosti techniku zkontroluje kvalitu nahrávky. Tazatel by měl na začátku samého rozhovoru začít otázkou např.: „*Dohodli jsme se, že nám nejdříve povíte, kde jste se narodil a kde vyrůstal? / Jak jste prožil dětství? / Něco o svých rodičích a sourozencích? / Jaké jsou vaše nejranější vzpomínky?*“ Těmito okruhy se začíná proto, protože většina lidí ráda vzpomíná na dětství, ráda vzpomíná na rodinu, díky těmto otázkám existuje daleko větší pravděpodobnost že se narátor „rozpovídá“. Podle toho, jestli narátor spíše inklinoval k vyprávění chronologickému nebo strukturovanému, povzbudí ho tazatel otázkou k dalšímu vyprávění. Otázky by neměly být kladeny tak, aby se na ně dalo odpovědět pouze „ano“ nebo „ne“ (tzv. zajišťovací otázky, uzavřené otázky). Co nejdříve, po prvním rozhovoru by si měl tazatel co nejdříve poslechnout celou nahrávku a zaznamenat dojmy, pocity a postřehy a zformulovat si otázky na další část rozhovoru.⁷

My jsme si zvolili postup takový, že jsme narátora v první části rozhovoru požádali, aby nám převyprávěl svůj příběh svými slovy a snažili jsme se do jeho vyprávění nezasahovat. Poté jsme si celý rozhovor poslechlí vytvořili jsme si otázky k tématům, která jsme buď konkretizovat nebo která nebyly jasná.

Vedení druhého rozhovoru

V druhé části rozhovoru narátor konkretizuje témata zmíněná v rozhovoru prvním, doplňuje je a nebo rozšiřuje dosavadní sdělení. Rozhovor se často stává dialogem mezi narátorem a tazatelem. Tazatel se může vrátit k probraným okruhům, je-li tu naděje, že narátor dosud neřekl vše, ze svého hlediska podstatné. Pokud tazatel zjistí zjevný rozpor mezi informacemi, jenž načerpal z odporných zdrojů a narátorovým líčením, neměl by tyto rozdíly zmiňovat, pokud si není jist, že narátor tuto polemiku přijme. Tazatel může poukázat na rozdíly mezi obsahem jiných pramenů a narátorovým vyprávěním, ale tak, aby se nedotkl jeho osobnosti. Tazatel při druhé návštěvě využívá známosti z již předešlého rozhovoru a pracuje

⁵ Podle M. Vaněk a kol., c. d., s. 24.

⁶ Podle M. Vaněk a kol., c. d., s. 26.

⁷ Podle M. Vaněk a kol., c. d., s. 26 – 27.

s větší otevřeností narátora. Ukončení druhého rozhovoru dochází z iniciativy narátora na základě opakování informací či ukončení příběhu.⁸

Při této části jsme od pamětníků také získávali jejich soukromé fotografie a materiály, které souvisí s jejich příběhem. Tyto materiály jsme skenovali a dále využívali. Rozhovor jsme vedli podle předem připravené osnovy. Rozhovor byl maximálně jednu hodinu dlouhý.

Přepis rozhovoru

Nejprve jsme celou nahrávku doslovně přepsali, se všemi nespisovnými výrazy a nepřesnostmi, kterých se narátor během rozhovoru dopustil. Následně navazovala část, redakce textu, při které jsme opravili všechny nespisovné výrazy a nepřesnosti, jež vznikly nepozorným přepisem.

Interpretace rozhovoru

K další práci, tj. k sestavení příběhu narátora či k prezentaci na výstavním panelu se využívají pouze části rozhovoru, které se citují.

Prameny a literatura

Součástí naší práce bylo rovněž hledání a studium pramenů a literatury, které se vztahovaly k příběhům dotazovaných pamětníků. S tímto cílem jsme navštívili Státní okresní archiv na Mělníce a mělnickou knihovnu.

Při první návštěvě archivu jsme pročetli mělnické tiskoviny, abychom se vžili do doby padesátých let a uměli si představit, jaká byla za vlády KSČ na Mělníce situace. Byly nám poskytnuty například noviny s názvem *Ohlas na Mělníce* z roku 1947, kde se nám podařilo najít reklamu na firmu Haja Josefa Hořejšího. Dále se nám v těchto novinách podařilo dohledat článek týkající se pana Hořejšího a jeho firmy. Studovali jsme také *Ohlas na Mělníce* z roku 1948, *Okresní noviny Mělnicka* z let 1954 – 1956 a některé soudní spisy. Bohužel, ani v novinách, ani ve soudních spisech jsme nenašli žádnou další zmínku, která by se týkala Josefa Hořejší, Vladimíra Hradce či manželů Erbanových.

V mělnické knihovně jsme se též snažili najít informace týkající se výše uvedených osob. Podařilo se nám zde dohledat knihu, která se týká příběhu bratří Mašínů a Vladimíra Hradce. Knihu *Mašínové. Zpráva o dvou generacích* napsal Jan Němeček a vydal v roce 1998 v nakladatelství Torst.⁹

Dále jsme v knihovně používali *Sešity*, které vydal Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Tyto *Sešity* se nazývají *Československá justice v letech 1948 - 1953 v dokumentech* připravili J. Vorel, A. Šimánková a kolektiv (2003), *Přehled svazků a spisů vnitřního zpravodajství centrály Státní bezpečnosti v roce 1989* připravil Patrik Benda (2003), *Českobratrská církev evangelická v agenturních rozpracování StB* napsal Peter Dinuš (2004) a *StB + justice* napsal Adolf Rázek (2002).

Obrazová dokumentace

Růžena Sojková nám poskytla ze soukromého archivu jedenáct černobílých dobových fotografií tatínka, maminky, bratra, zaměstnanců firmy Hořejší, prezidenta Edvarda Beneše na Mělníku, výstavy kočárků na Mělníku, speciálního kočárku pro trojčata, dvě barevné fotografie zatopené vily v roce 2002 a dala nám svolení k jejímu vyfotografování. Dále nám poskytla kopii úmrtního listu tatínka a poslední dopis tatínka, který psal poslední den před svojí popravou.

⁸ Podle M. Vaněk a kol., c. d., s. 33 – 35.

⁹ Jan Němeček, Mašínové. Zpráva o dvou generacích, Torst, Praha 1998.

Ing. Vladimír Hradec nám poskytl kopii soudního spisu jeho případu a svolení k jeho vyfotografování.

Pavel a Jarmila Erbanovi nám poskytli ze soukromého archivu dvacet šest černobílých dobových fotografií otce Pavla Erbana s panem prezidentem Edvardem Benešem, maminky Jarmily Erbanové, Jarmily Erbanové z dětství, Pavla a Jarmily Erbanových a jednu novodobou barevnou fotografii z dovolené. Dále nám dovolili okopírovat dopisy matky Jarmily Erbanové, které psala z věznice na Pankráci, vánoční přání od generála Aloise Lišky a různá vyznamenání MVDr. Františka Erbana.

Československo na přelomu 40. a 50. let 20. století¹⁰

Druhá světová válka skončila v Evropě dne 8. května 1945, avšak svým průběhem podstatně změnila politický a hospodářský vývoj ve velké části Evropy. V roce 1945 vyšel Sovětský svaz z války posílen, neboť mu byl připisován největší podíl na porážce Německa. Ve východní Evropě a v jihovýchodní Asii, tedy v oblastech, kam vstoupily sovětské jednotky, se začala posilovat pozice místních komunistických stran. Sovětský svaz v těchto zemích začal vytvářet předpoklady ke komunistickým převratům a k následnému ovládnutí těchto zemí. Stejně tak tomu bylo v Československu, kde lidé vítali osvobození s nadšením a vzdávali upřímné díky Rudé armádě - osvoboditelce.

Dne 26. května 1946 se konaly parlamentní volby, které ovlivnily následný politický vývoj. Ve volbách získali komunisté 40% hlasů a v celostátním měřítku se stali nejsilnější stranou. KSČ obsadila nejdůležitější silové a mocenské pozice jako bylo ministerstvo vnitra, zemědělství, informací, či zpravodajské složky policie a armády. Díky tomu mohla provádět kroky dle svého uvážení a ve svůj prospěch.

Komunistická opozice po volbách v roce 1946 nesouhlasila s některými postupy KSČ a hleděla s nadějí k novým volbám plánovaným na jaro 1948. V parlamentu, ve vládě i v národních výborech se vedly spory o zákony o národním pojištění, o živnostenské dani, o zavedení krajského zřízení, o školském zákoně. Konkrétním podnětem k propuknutí vládní krize se stala situace, kdy se KSČ snažila ovládnout Sbor národní bezpečnosti. Proti tomuto na zasedání vlády dne 13. února 1948 protestovaly nekomunistické strany. Ministr vnitra však na protesty nereagoval. Dne 20. února 1948 proto 12 ministrů tří nekomunistických vládních stran (národně socialistické, lidové a slovenské demokratické strany) podalo demisi. Prezident Edvard Beneš ji přijal večer dne 25. února 1948 a jmenoval novou vládu, v níž zástupci ostatních stran byli vybráni komunisty. Přítomnost „nekomunistů“ ve vládě měla zakrýt fakt, že moc ve státě drží v rukou jedna jediná strana. V Československu poté nastalo období totalitní vlády KSČ, kde rozhodující moc měl úzký okruh nejvyšších funkcionářů strany, kteří nepodléhali žádné demokratické a ústavní kontrole.

Další změny, které probíhaly v Československu, byly ekonomické. Od konce druhé světové války komunisté systematicky oslabovali soukromé podnikání a posilovali kolektivní (státní, nebo alespoň družstevní) formy výroby, obchodu a financí. Národní shromáždění přijalo několik zákonů, které se dotýkaly podniků s více než padesáti zaměstnanci, ale znárodnění často postihlo i menší podniky. Tento zákon byl přijat Národním shromážděním v dubnu 1948. O rok později, v únoru 1949, byla zákonem o jednotných zemědělských družstvech (JZD) zahájena první vlna kolektivizace. Začala hromadná likvidace soukromých řemeslníků, živnostníků a maloobchodníků. Ekonomika byla řízena z jednoho centra a podle jednoho ústředního plánu. První pětiletý hospodářský plán byl oficiálně vyhlášen v květnu 1949 na IX. sjezdu KSČ.

Proti metodám komunistického režimu se již před rokem 1949 zvedly vlny nevole. Projevily se zejména na XI. všesokolském sletu a při pohřbu Edvarda Beneše dne 8. září 1948. Na obou akcích došlo k zatýkání. Následovaly soudní procesy, které byly často uměle vykonstruované a mnoho z nich se opíralo o provokaci Státní bezpečnosti. Touto perzekucí si komunistický režim upevňoval svou moc. Procesy byly nezákonné, protože o vině a trestu obžalovaného nerozhodovaly nezávislé soudní orgány, ale politické orgány KSČ. První z těchto procesů začaly po únoru 1948 a komunistická justice je vedla proti účastníkům demonstrací proti režimu, proti šířitelům letáků, proti osobám, které se pokoušely odejít do emigrace, proti představitelům nekomunistických stran a sdružení. Dobovým slovníkem proti všem, kteří „neprojevovali kladný poměr k lidově demokratickému zřízení.“ Další procesy se snažily zlomit vliv katolické církve a byly vedeny zejména proti církevním hodnostářům.

¹⁰ Tato kapitola byla napsána podle: Jan a Jan Kuklíkovi, Dějepis 4. Moderní dějiny. SPN, Praha 2006, s. 111-143. Jaroslav Marek a kol., České a československé dějiny II. Od roku 1790 do současnosti, Fortuna. Praha 1991, s. 96 - 99. Tomáš Bojar - Jan Třeščík - Jakub Zelníček, Moc obrazů, obrazy moci, Galerie u Křižovníků, Praha 2005, s. 13 - 53. Alena Šporková, Příběh opravdového předsedy, *Dějiny a současnost*, 7/ 2005, s. 14n.

Mnoho ze souzených neušlo trestu smrti. V letech 1948 - 1952 bylo popraveno 178 osob. Odhaduje se, že politickými procesy bylo postiženo až 280 tisíc osob.

Dalším prostředkem k posílení moci komunistů byla agitace a propaganda. K tomu, aby vzbudili pocit, že země prosperuje a že by pro každého mělo být ctí pracovat pro „lepší zítřky“, využívali nejrůznějších sdělovacích prostředků. Plakáty a letáky sloužily jako ideologická zbraň politické moci. Články v novinách či rozhlasové vysílání měly za úkol navodit u čtenářů a posluchačů iluzi, která nebyla tak úplně pravdivá, ale pro KSČ velice prospěšná. Další vskutku efektivní formou moderní masové propagandy byly agitační vlaky, parníky a automobily polepené plakáty s politickými hesly, které umožnily komunistickým myšlenkám proniknout i do nejbližších koutů země.

Všem těmto událostem se nevyhnulo ani Mělnicko. V letech 1945 - 1948 zde vládnul komunistický předseda Bedřich Šťastný. Byl nejvýraznějším představitelem okresního výboru KSČ v Mělníce. Byl jedním z těch, kteří s vírou ve „světlé zítřky“, dovedli Československo do pasti totalitního režimu. V letech 1946 a 1947 byl Bedřich Šťastný iniciátorem mnoha kampaní proti nepřítelům komunistické strany - statkářům, zástupcům nekomunistických stran i nepohodlným právníkům, kteří mohli upozorňovat na nezákonnosti vyšších justičních orgánů a domáhat se nápravy. Bedřich Šťastný nepřestal plnit své stranické povinnosti ani poté, co byl v roce 1949 postřelen. Poslaneckého mandátu se vzdal až v roce 1952. Podle oficiální verze ze zdravotních důvodů, podle neoficiální kvůli sporům s Klementem Gottwaldem. I na odpočinku zůstal věrný svým ideálům a psal agitační a vzpomínkové články, připravil publikaci Kronika dělnické třídy.

Josef Hořejší a rodina

V padesátých letech minulého století se stal obětí jednoho z politických procesů Josef Hořejší narozený dne 5. prosince 1910. Úspěšný výrobce dětských kočárků z Mělníka byl dne 7. ledna 1950 popraven „pro velezradu, vyzvědačství a nedokonanou vraždu.“ Jeho továrna byla znárodněna a další majetek zkonfiskován. Manželka s dětmi byli vystěhováni a po zbytek života se potýkali s komunistickým režimem. Teprve po roce 1989 se potomci Josefa Hořejšího domohli soudní cestou navrácení majetku. O uvěznění, popravě a následných událostech jsme si povídali s jedinou přímou pozůstalou po Josefu Hořejším, s jeho dcerou Růženu Sojkovou.

Z vyprávění Růženy Sojkové

První rozhovor jsme vedli u Růženy Sojkové doma dne 7. června 2006 od 16 hodin. Byla hned od začátku velice vstřícná a hned nás uvedla do kuchyně, kde jsme se usadili a posleze nám byla předložena večeře. Růžena Sojková začala svůj příběh vyprávět ještě u kuchyňské linky, v době, kdy my jsme jedli, a proto není začátek rozhovoru zaznamenán na diktafonu. U celého vyprávění byla přítomna Ludmila Dostálová, díky které jsme měli kontakt na Růženu Sojkovou.

Druhý rozhovor jsme uskutečnili dne 9. června 2006 od 16 hodin v kuchyni, u jídelního stolu. Měli jsme připraveny doplňující otázky, které jsme pokládali v průběhu necelé hodiny. Poté jsme prohlíželi a skenovali materiály, které nám Růžena Sojková poskytla. Oba rozhovory vedli a zaznamenali Lutfia Drastilová, Jaroslav Burdych a Kateřina Mírná.

Vznik firmy

Růžena Sojková se narodila dne 10. prosince 1932 manželům Hořejším jako první dítě. V té době její otec Josef Hořejší pracoval v Libertě, továrně na dětské kočárky. To bylo před druhou světovou válkou. Práce ho bavila a šla mu od ruky. Ve volných chvílích doma sestrojoval kočárky vlastní výroby. Postupně se k němu začali přidávat další lidé až vznikla firma na výrobu kočárků. Růžena Sojková vzpomíná na jejich začátky: „*Jednou za týden někomu opravil kočárek a pak zase opravil třeba dva, pak sehnal součástky a udělal třeba jeden nový a takhle jsme začínali.*“ Do výroby kočárků se zapojila celá rodina. Psal se rok 1940. Obchod začal rozbíhat a Josef Hořejší jezdil pro součástky do Prahy.

Po válce se obchod ještě více rozrostl a to i přesto, že byl problém sehnat materiál: „*Měli jsme známý, tak jsme sehnali prkna a cement, já nevím, vápno a tak se přistavovalo, obchod vzkvétal. Dokonce v roce čtyřicet sedm byl tatínek v Paříži na veletrhu a přivezl objednávky za 6 milionů! Strašný zájem o ty výrobky byl.*“ Josef Hořejší nakoupil další pozemky, kde rozšiřoval svou továrnu. V roce 1946 koupil vyhořelou vilu, kterou generálně opravil a v roce 1947 se tam s rodinou nastěhoval. V době největšího rozkvětu výroby měla asi 160 zaměstnanců. Josef Hořejší hodně dřel. „*Všechno měl na krku sám!*“ Měl plány rozdělit továrnu mezi své dva syny.

Zánik firmy

Podnikatelskou činnost a plány Josefa Hořejšího zhatil únorový převrat roku 1948, kdy byla jeho firma jako první na Mělníku znárodněna. Josef Hořejší zrovna nebyl doma, když se to dozvěděl. Dorazil do firmy dne 27. února 1948. Byl zatčen bez udání důvodů. Nikdo mu neřekl, proč mu firmu vzali, nedostal žádné výplaty. „*To byl na Mělníku na ONV ten syčák Šťastný.*“ Patnáctiletá Růžena Hořejší se rozhodla jednat na vlastní pěst a pomoci tatínkovi z vězení. Vypravila se tedy za předsedou ONV. „*Já říkám: ‚Já sem Hořejší a jdu se vás zeptat, kdy nám pustíte tatínka?‘ A on na mě zařval: ‚My si ho tam nenecháme‘. A druhý den, bylo to na jeho svátek, 19. března, přijel.*“

Rodině zbylo hospodářství, tak na něm začali pracovat. V únoru roku 1949 Josef Hořejší vážně onemocněl, v té době za ním přišla policie, že s ním potřebují mluvit. On na tom byl však špatně a ze zdravotních důvodů nebyl schopný převozu. Policie tedy odešla a on přes noc utekl za hranice. „*Někde se vyléčil, do dneška to nevím, někde u někoho byl, zřejmě dál.*“ Jak nám Růžena Sojková vysvětlila, uprchlíci to vůbec neměli jednoduché. „*Tatínek říkal: 'Prostředí hrozný a prostě takové lehké ženské se nabízely, jídlo všelijaké.'*“ Tak se vrátil a na Lounsku se dostal do skupiny stejně postižených lidí, kterým komunisté také zabavili majetek. Společně začali vydávat různé letáky proti komunistickému režimu.

Paní Hořejší mezitím chtěli vystěhovat z vily. „*Maminka zavolala toho našeho právníka z Prahy, on přijel a vysvětlil jim podle zákonů, že na to nemají právo, protože ta vila byla psaná na maminku, hned při koupi. Ta vůbec tatínka nebyla.*“ To se opakovalo celkem dvakrát. Napotřetí paní Hořejší zadržela policie, aby nemohla zavolat právníkovi. Drželi jí pět dní. Mezitím přišel za Růženou Hořejší, které bylo tehdy sedmnáct let, a jejími bratry soudruh, který jim oznámil, že ráno je přijedou vystěhovat. „*No tak jsem sedla na kolo, jela pro babičku a pro tetu, pro tu mamčinu sestru, ty nám v těch špatných dobách hodně pomáhaly, no a začaly jsme pakovat. A oni ráno přijeli traktorem a naložili to.*“ A odvezli je do původní továrny, tam je nastěhovali, zbytek majetku odvezli do bývalé truhlárny. „*To bylo stavěné po válce, tak jako fórově, tak nás nastěhovali do té kůlny, kde jsme mezi těmi potkany žili dva roky.*“

Zatčení a poprava

Josef Hořejší mezitím pokračoval v protistátní činnosti, trvalo to asi půl roku, potom je pravděpodobně někdo udal a oni byli zatčeni. Dne 14. srpna 1949 je zatkla policie a dne 24. října byl v Lounech veřejný proces. Josef Hořejší byl odsouzen k trestu smrti. Paní Sojková se to dozvěděla z novin, prý se o tom psalo všude. Právník jim poradil, aby sehnali alespoň sto podpisů lidí, kteří jsou proti popravě. To udělali, ale nebylo to nic platné. „*Podávali jsme odvolání, dovolání. Maminka prodala traktor, abychom měli na toho advokáta. No, prostě bychom byli dali za to všechno. Pak jsme se dozvěděli před Vánoci, že ho převezli z Pankráce na Bory, což znamenalo, že by mohli změnit trest smrti na doživotí. Chvíli jsme byli šťastní, že je naděje...*“ Právníka si rodina musela platit ze svých peněz, jeden jim byl sice přidělen: „*Ale to byl vyloženě jejich člověk.*“ Dne 30. prosince se Růžena Sojková s maminkou a právníkem vydali k tehdejšímu ministru zdravotnictví Josefu Plojharovi. K vyššímu příslušníkovi komunistického režimu se nedostali. Růžena Sojková říká, že se chtěli dovolávat spravedlnosti až u prezidenta Gottwalda. Vzpomíná, jak Plojhara prosila za tatínka: „*On jako kýval, ale pak jsme se dozvěděli, že před Vánoci ožralý Gottwald všechno podepsal.*“

Dne 6. ledna 1950 přišli do domu dva členové Státní bezpečnosti, kteří oznámili paní Hořejší, že posledním přáním Josefa Hořejšího je rozloučit se s rodinou. „*Tak jsme přijeli, to bylo narychlo. Šestihodinovým autobusem odsud jsme jeli: já, maminka, oba bratři a babička zorganizovala, že tam musí jet maminky sestra s manželem, páč jsme věděli, že se to maminky dotkne.*“ Poslední chvíle strávila rodina s Josefem Hořejším ve věznici na Pankráci. Dovnitř pustili nejdříve jenom paní Hořejší s dcerou, později zbytek rodiny. Jednomu bratrovi bylo deset, druhému patnáct let. „*Taková palanda tam byla, stůl a židle a dozorce. Ale musím říct, že byl velice slušný, velice slušný, vůbec se mezi nás neto...*“ Josefa Hořejšího v tu chvíli ještě navštívil Josef Plzák, jeden z odsouzených, který patřil do skupiny na Lounsku. „*V ruce měl balíček, vánoční cukrátku a povídá: 'Josef, pojď, oslad' si život.'*“ Potom nastalo loučení. Josef Hořejší se s každým objal. Byl zraněný. Růžena Sojková si vzpomněla, jak uklidňoval nejmladšího bratra tím, že už je tak zraněný, že ani neví, jestli by se někdy uzdravil, že mu to vevnitř nemusí fungovat, tak jak by mělo... „*No, tak jsme odešli, courali jsme Prahou, to víte, maminka, to bylo hrůza...*“

Cestou paní Sojková potkala svou spolužačku a požádala ji, aby ji na několik dní omluvila ve škole. Chtěla se alespoň nějaký čas starat o maminku. Růžena Sojková studovala druhým rokem obchodní školu, měla těsně před pololetním vysvědčením. Dále si vzpomíná

na cestu autobusem. „*Představte si, já vám to můžu dneska odpřísáhnout, že jsme seděli v tom autobuse, narvaný autobus a já jsem si vzala na klín toho nejmladšího bratra a pak nějak, já nevím jestli jsem klímala nebo co já..., prostě najednou jakoby někdo přede mnou hodil bílé prostěradlo. Tak jsem se podívala na hodinky, no bylo sedm deset. A teď jsem se po převratu dověděla, že má ve zprávě sedm jedenáct. Na mou duši.*“¹¹ Potom se rodina vrátila „domů“: „*Pak jsme bydleli v té kůlně. To už prostě, to byla hrůza už potom.*“

Strastiplné časy po popravě

Po smrti Josefa Hořejšího se rodina přestěhovala do domu s hospodářstvím, které před tím nechali jiné rodině. „*Tu rodinu jsme prosili, aby si našli bydlení někde jinde, že nemáme kde bydlet, tak se to po dvou letech uvolnilo, tak jsme tam bydlely, tam a dá se říct, že maminka tam dožila.*“ Růžena Sojková dodělala střední školu, ale říká, že hlavně díky profesorům, kteří byli velmi shovívaví. Po dokončení studia však nemohla najít práci. Nakonec ji vzali jako účetní v kanceláři v Mlázovicích, kde pracovala až do roku 1958. Její maminka a bratři pracovali v zemědělství. Ani jeden bratr se nesměl vyučit, museli orat a pomáhat mamince. Oba šli na vojnu. Starší bratr se později vyučil opravářem zemědělských strojů, mladší se nevyučil.

Rodina si udržovala malé hospodářství, a proto musela odevzdávat kontingenty, předepsané dodávky. „*To bylo neúnosné, to jste měli třeba 20 slepic a dostali jste od nich příkaz 2500 vajec odevzdat.*“ JZD jim zabralo všechny pozemky a přidělilo jim několik vyměřených, zanedbaných polí, ze kterých musela paní Hořejší také odevzdávat kontingenty. „*No a když maminka nesplnila, jako že nesplnila, tak ji hlásili tlampačem na Mělníku a ještě ji přišlo, aby zaplatila 200 korun za to, že ji vyhlásili tlampačem.*“

Vzhledem k tomu, že jako zemědělci byli Hořejší samoživitelé, nedostávali potravinové lístky, ani šatenky, za které se pořizovalo oblečení. „*Chodila jsem do školy v maminčiných šatech. Trochu jsem to založila dole a nebo někde ... Boty maminky, do špičky jsem si dala trochu vaty a chodili jsme tak. Bráchové taky. Anebo jsme něco dostali.*“ Všechno ostatní museli kupovat ve volném prodeji. „*Dodneška si pamatuji, že kilo cukru stálo 140 korun! A bochník chleba 32!*“ Od roku 1953 byly potravinové lístky zrušeny a za všechno se platilo stejné peníze. „*To bylo vyloženě, ty lidi zlikvidovat.*“ Dodává Růžena Sojková.

Všichni vstupovali do JZD, ale rodina Hořejších se ještě držela. S hospodářstvím jim pomáhali sousedé, práci se stálým příjmem (800 korun) měla pouze Růžena. Snažila se přesvědčit maminku, aby také vstoupili do družstva. „*Mami, ty máš radši krávy a koně než nás. Vykašli se na to a dej jim to. Já jsem chtěla, aby to do toho družstva dala. Povídám: ‚Lehký živobytí nám vzali a takhle se máme držet pro komunisty?!‘.*“ Ale paní Hořejší byla přesvědčena, že „*to brzy praskne,*“ že se komunistický režim brzy zhroutí.

V roce 1957 se však Růžena Sojková vdala. Paní Hořejší se rozhodla vstoupit do družstva. JZD připadly všechny pozemky i dobytek. Všechno si odvezli. Paní Hořejší se synem pak ve družstvu pracovali a pobírali plat.

Růžena Sojková se přestěhovala za manželem do Hořovic a potom žili čtyři roky v Příbrami. Tam se jí ovšem vůbec nelíbilo. Těžilo se tam, propadaly se staré šachty, z čehož měla strach, bylo zde mnoho Romů... „*Nakonec na Bytízku, nevím, jestli o tom víte, tam jak byli ti vězňové za komunismu věznění, tam se propadla do země jídelna a kuchyň. Všichni co tam byli... všechno je hluboko pod zemí, nikdo nepřežil. Tak z toho jsem měla taky strach. No a pak, když mi manžel řekl: ‚Pojedeme na Mělník.‘ Tak jo.*“ V Želízech, blízko Mělníka se jim podařilo sehnat hezký, poměrně levný domek, ale s koupí byly problémy. Jednak měl dům nadměrné metry, jednak si někdo vzpomněl, že Růžena Sojková byla za svobodna Hořejší. Nakonec se manželovi podařilo povolení ke koupi dostat.

¹¹ Úmrtní list ze soukromého archivu Růženy Sojkové.

Po roce 1989 byl na základě soudních jednání rodině vrácen majetek zabavený po roce 1948. Dnes Růžena Sojková vypomáhá ve školní jídelně, ráda chodí do lesa na procházky a stará se o své malé hospodářství. I když jí byl majetek vrácen, s nespravedlivou smrtí svého otce se asi již nikdy nesmíří.

Rodina Erbanova a Šircova

Příběh manželů Erbanových je příběhem dvojjediným. MVDr. František Erban se za druhé světové války zapojil do domácího odboje a v průběhu osvobození byl předsedou ONV na Mělníce. V roce 1948 byl zbaven všech funkcí a jeho práce v odboji byla záměrně zatajována. Jeho syn Pavel se setkával se zvlášť komunistického režimu zejména v době svých studií. V roce 1962 se Pavel Erban oženil s Jarmilou Šircovou. I ona pocházela z významné mělnické rodiny. Její otec byl primářem v nemocnici Milosrdných sester Karla Boromejského a pomohl za druhé světové války řadě lidí. Když bylo Jarmile Šircové pět let, byla její maminka umístěna do vyšetřovací vazby na Pankráci za to, že pomáhala generálu Aloisi Liškovi k útěku do Velké Británie. Po deseti měsících byla propuštěna pro nedostatek důkazů. Vzhledem k historii svých rodin nemohli ani manželé Erbanovi vést v komunistickém Československu „spokojený“ život. Přesto své vyprávění předznamenal konstatacím, že *„náš příběh, tak to není nic extra dramatického. Je to spíš příklad tisíce takových rodin, které žily v tom komunismu a které měly nějaký škraloup nebo se jim znelíbily a ty komunisti to pak táhli do dalších a dalších generací. Jo? Hmm, já si kolikrát říkám, že snad ani to nestojí za to vyprávění pro cizí lidi, protože když vidíte, co bylo neštěstí, jak byli lidi věznění, jak byli lidi mučení, popravováni, tak nám bylo dobře.“*

Z pramenů a literatury¹²

Ing. Josef Širc

Josef Širc byl členem Obrany národa na Mělnicku. Od dubna 1939 byla prováděna příprava odbojové skupiny s cílem získat spolupracovníky ve dvaceti dvou obcích okresu. Počáteční úkoly se soustřeďovaly na šíření tisku, podávání zpráv, organizaci zásobování, zajišťování zbraní, průkazů a bezpečného bydlení pro stíhané občany. Dne 5. prosince 1940 byl zatčen František Vrba, představitel Obrany národa, poté byl zatčen i Ing. Josef Širc.

MVDr. František Erban

Mladoboleslavské vedení vyhledalo pro organizaci odboje na Mělnicku MVDr. Františka Erbana. Ten spolu s mjr. Vladimírem Tyršlem a dalšími v období 1943 – 1944 budovali odbojovou síť v nově vznikajících okrscích. Až do konce druhé světové války vykonávala Erbanova skupina záslužnou vojensko-organizační činnost.

Z vyprávění manželů Erbanových

Rozhovor s manželými Erbanovými byl rozdělen do tří částí. První část se týkala vyprávění příběhu Jarmily a Pavla Erbanových a tento rozhovor se uskutečnil dne 7. června 2006, v druhé části jsme kladli Jarmile Erbanové doplňující otázky. Třetí část se týkala Pavla Erbana a doplňujících otázek k jeho příběhu. Dále jsme skenovali fotografie a dokumenty z rodinného archivu.

Rozhovory jsme vedli u Erbanových doma na Mělníku. Jarmila Erbanová byla velice milá. Hned po příchodu nám nabídla kávu, čaj nebo džus. První rozhovor trval přibližně devadesát minut. Mluvila převážně Jarmila Erbanová, její muž byl také přítomen a doplňoval ji. Při druhém rozhovoru, který trval přibližně hodinu a uskutečnil se dne 8. června 2006, Pavel Erban přítomen nebyl. Třetí rozhovor se uskutečnil dne 13. června 2006 a trval také přibližně hodinu. Rozhovory zaznamenali a zpracovali Julie Machoňová, Petra Kodišová a

¹² Zpracováno podle publikace Nad Mělníkem stín od Mnichova 1938 do května 1945, Město Mělník, Mělník 2006.

Jarmila Erbanová

Jarmila Erbanová se narodila v roce 1944 na Mělníce jako dcera Libuše Šircové a Vladimíra Širce, který byl primářem v nemocnici milosrdných sester Karla Boromejského na Mělníce. Když bylo Jarmile Erbanové pět let, byla její maminka umístěna do vyšetřovací vazby na Pankráci.

Libuše Šircová byla obviněna z toho, že pomáhala generálu Aloisi Liškovi k útěku do Velké Británie. Hrdinovi od Dunkerque, příteli generála Heliodora Píky hrozil po komunistickém převratu v Československu trest smrti. Alois Liška byl v roce 1949 v Lázních Toušeň a odtamtud utekl přes zahradu, kde čekala maminka Jarmily Šircové s automobilem a převezla ho kousek cesty. Tam čekalo další auto a další člověk ochotný Aloisi Liškovi pomoci. Když byl Alois Liška ve Velké Británii, tak Šircovi pomáhali jeho manželce a dceři. Libuše Šircová byla pro nedostatek důkazů po deseti měsících z vězení propuštěna.

Dokud byl Vladimír Širc živ, rodina neměla větší problémy - komunisté jej totiž kvůli jeho profesi potřebovali. Ašak v roce 1951 otec Jarmily Erbanové zemřel a rodině nastaly krušné časy. Maminka si udělala zdravotní školu. Práci se jí však sehnat nepodařilo. Nikde jí nechtěli přijmout. Proto se i s dcerami přestěhovala do Prahy a kousek za Prahou sehnala místo na pile. Fyzicky náročnou práci ve svých padesáti letech jen obtížně zvládala. Jarmila Šircová v té době docházela do základní školy na Smetance. Posléze Libuše Šircová získala zaměstnání v kanceláři Řempa. Pracovala jako sekretářka.

Po třech letech se Šircovy vrátily na Mělník. Jarmila Šircová byla přijata na gymnázium v Praze, ale přestoupila na mělnické gymnázium. Odmaturovala se samými jedničkami a jednou dvojkou. Ředitel gymnázia jí však vyměnil pedagogický posudek za výrazně horší, takže se nedostala na žádnou školu. V té době se už dlouho znala s Pavlem Erbanem.

Pavel Erban byl o deset let starší a malou Jarmilu chodil hlídat, když byla sama doma. Ve třinácti letech se Jarmila rozhodla, že si Pavla vezme za muže. Když jí bylo osmnáct let, konala se svatba.

Po maturitě dostala Jarmila Erbanová nabídku pracovat na úřadu ČSM v Praze a pro legraci práci vzala. Kolegové ji měli rádi, protože jim mimo jiné opravovala texty. Práce byla zajímavá, dokonce jednou převážela i tajné dokumenty. Později se však musela práce vzdát. Vzhledem k srdeční neuróze jí lékař zakázal dlouhé dojíždění za prací do Prahy a tolik stresuplnou práci.

Ředitel balíren, kde pracoval Pavel Erban jako provozní, přislíbil, že Jarmilu Erbanovou přijme. Byla již pozvána na přijímací pohovor, sekretářka ji usadila v čekárně. Nechali ji čekat čtyři hodiny. Nakonec jí oznámili, že se urychleně sešel závodní výbor, který rozhodl, že ji v žádném případě nepřijmou. A to přesto, že se psal rok 1964, kdy byl režim již do značné míry uvolněn.

Během mateřské dovolené v roce 1969 Jarmila Erbanová složila druhou maturitu na biochemické škole. Poté pracovala na oddělení EKG. Při druhé mateřské dovolené složila třetí maturitní zkoušku a v roce 1977 začala sloužit noční směny v dětské nemocnici na Mělníku. To se však nelíbilo na vyšších místech a „kádrovák“ přišel zjistit, jak je možné, že paní Šircová – Erbanová zde pracuje. Vedoucí lékařka přirovnala její práci zdravotní sestry k práci dělníka a podivila se, proč by Jarmila Erbanová nemohla pracovat v dělnické profesi. Díky tomu mohla Jarmila Erbanová na místě zůstat. Dokonce v roce 1982 za ní přišel primář a zeptal se jí, zda by nechtěla přijmout práci staniční sestry. To byl nejvyšší post, který mohla Jarmila Erbanová vykonávat. Po odchodu vrchní sestry nabídl primář Jarmile Erbanové uvolněné místo. Byla předvolána a dotazována, zda by nechtěla vstoupit do komunistické

strany. Bylo to pro ni velkým překvapením a s manželem se shodli, že tuto absurdní nabídku nepřijme. Žádné místo jí za to nestálo.

Pavel Erban

Pavel Erban se narodil v roce 1934 v Praze. Byl synem Františka Erban. Když mu byl jeden rok, tak se rodiče přestěhovali na Mělník. Jeho otec pracoval jako okresní veterinář, takže za války neměli nouzi o jídlo. Potraviny byly sice na lístky, ale otec vždy přivezl maso nebo alespoň sádlo. Díky možnosti pohybu po kraji se stal důležitým článkem v mělnickém odboji. To však Pavel Erban v té době ještě nevěděl. V průběhu osvobození byl František předsedou ONV na Mělníce. V roce 1947 se však rodiče rozvedli. Pavel Erban žil půl roku u tety v Jilemnici. Poté začal studovat na internátní gymnázium v Rychnově nad Kněžnou. Bylo mu třináct let. Jak sám říká, byl to pro něj šok. Stýskalo se mu po rodičích. Pobyt v internátu ho změnil. Byl vychováván jako „chlapec“, na internátě „dospěl“.

Po převratu v roce 1948 byl František Erban zbaven všech funkcí a jeho zásluhy v odboji byly záměrně zatajovány. Jeho syn studoval s úspěchem, bylo mu však jasné, že si bude muset vylepšit kádrový profil, aby se dostal na vysokou školu. V septimě se s kamarády přihlásil na brigádu. Stal se z něj „úderník“. Pomáhali při stavbě Slapské přehrady, což byla, jak sám vzpomíná, práce velmi nebezpečná. Podíleli se také na stavbě železniční přípojky k Nové huti Klementa Gottwalda v Ostravě. Ukázalo se, že byla chybně vyprojektovaná a tak jí museli znovu rozložit. I přes tyto snahy se na vysokou školu nedostal.

Pavel Erban se hlásil na vojenskou medicínu, protože na běžnou medicínu byla veliká konkurence a dostat se tam by pro něj bylo zcela nemožné. Na vojenskou medicínu se však podávala přihláška přes vojenskou správu a jeho přihlášku do školy vůbec nezaslali. Po maturitě tedy nastoupil do zaměstnání. Začal pracovat jako sanitární pracovník Okresní hygienické stanice Praha – západ. Zde setrval rok a půl a poté se, díky posudku od zaměstnavatele, dostal na vysokou školu ekonomickou.

Na vysoké škole ekonomické studoval Pavel Erban bez problémů až do devátého semestru, kdy z katedry požádali o posudek do místa bydliště. Pavel Erban byl pozván na děkanát, kde na něj čekal „kádrovák“. Z Mělníka totiž přišel příšerný posudek. Pavlu Erbanovi byly nastíněny dvě možnosti. Buď sám přeruší studium a naváže kladný poměr k dělnické třídě nebo bude vyloučen bez možnosti školu kdykoliv v budoucnu dokončit. Nastoupil tedy do mělnických balíren jako dělník. Práce byla velmi fyzicky náročná, překládali z vagónů pytle s dovezenými plodinami. Ostatní dělníci se k němu chovali slušně. Z počátku ho pouštěli jen k lehčí práci, aby si na zátěž postupně zvykl. A přitom ho mohli „kdykoliv potopit“. Po půl roce, kdy se Pavel Erban každé ráno rozhodoval, jestli půjde do práce či ne, byl sám schopen vyložit celý vagón. Zkušenost s prací v balírnách dnes Pavel Erban hodnotí pozitivně. Překonal sám sebe. Začal si znovu věřit a získal jistotu, že se dokáže uživit i fyzickou prací.

Vysokou školu Pavel Erban později dostudoval díky pomoci souseda, „komunisty – idealisty“, který o jeho případu informoval jednu z tehdejších poslankyň a ta prosadila, že mohl školu dokončit.

Vladimír Hradec a rodina

Vladimír Hradec se narodil dne 30. května 1931 v Poděbradech. Jeho otec byl bývalý legionář. Byl blízkým přítelem a spolužákem Ctirada Mašína. Později se stal jedním z členů odbojové skupiny bratří Mašínů. Poté, co se bratři Ctirad a Josef Mašínové s Václavem Švédou, Zbyňkem Janatou a Milanem Paumerem pokusili v roce 1953 o odchod do exilu, Vladimír Hradec zůstal v Československu. Dne 25. listopadu 1953 byl zatčen a o dva roky později odsouzen na dvacet dva let. Odpýkal si necelých jedenáct let. Postižena však byla celá rodina.

Z vyprávění Vladimíra Hradce

Rozhovor začal v pondělí 12. června 2006 okolo deváté hodiny na faře na Mělníku. Uvítala nás milá paní, která nám nejprve nabídla něco k pití a potom nás zavedla do velké místnosti s vysokými okny a stolem uprostřed, kde už čekal Vladimír Hradec. V tašce měl připravené dokumenty, které nám později ukázal. Zasedli jsme k dřevěnému stolu, Vladimír Hradec se posadil do čela. Velmi ochotně nám začal povídat o celé historii 20. století, hlavně o druhé světové válce a událostech po ní. Nás však zajímal hlavně jeho osobní příběh, z něhož jsme se nakonec také něco dozvěděli. Rozhovor trval asi hodinu a půl.

Druhé setkání proběhlo v úterý 13. června 2006 opět na faře. S panem Hradcem jsme vedli asi dvouhodinový rozhovor. Asi v půlce rozhovoru pan Hradec odešel do kostela, který je hned naproti faře, zahrát nějakým dětem na varhany. Zhruba po půl hodině se vrátil a v rozhovoru jsme pokračovali. Rozhovor vedli a následně zpracovali Marie Hrdinová, Markéta Dlouhá a Dominik Radina.

Pan Hradec se narodil dne 30. května v roce 1931 v Poděbradech, kde také vyrůstal. Když byl malý kluk chodil do skautu a hrál na kytaru. Již ve čtrnácti letech, byl zrovna rok 1945 a bylo těsně po válce, zažil osvobození Rudou armádou: „Všichni jsme je náramně vítali, já samozřejmě také. Ve městě v jednom místě měli, já už nevím, snad svoje sídlo roty nebo praporu, no a když jsme tam tehdy přišli poprvé s kluky, bylo nás víc, no tak jsme viděli, že tam mají pod jedním autem hozené německé samopaly.“ Chlapce napadlo, že by si samopaly mohli vzít, tak je vzali a hodili přes zeď, která byla hned vedle. Byla to skupinka asi sedmi kluků od třinácti do patnácti let. „Samozřejmě, samopaly jsme hodili, když se nikdo nekoukal, těsně až k plotu, probourali jsme zeď, samopaly jsme vybrali no a byli jsme teda samozřejmě ozbrojeni a měli jsme strašnou radost, že jsme taky vojáci jako ti ostatní. No a potom jsme z toho chodili střílet za město. Rámusu to asi nadělalo dost, no ale dokud jsme měli náboje, tak jsme stříleli.“ Po roce 1945 byl obnoven Junák, pro Vladimíra Hradce a všechny ostatní to bylo něco nového, přinášelo to spoustu nových aktivit. „Možnosti jednak ve skupině, společné zájmy, chození, sportování, já nevím, hraní na kytaru...“

Roku 1946 byly volby. „Tehdy to začalo být trošičku zajímavé, víc, protože najednou jsme zjistili, že i ve škole se trochu diferencovali žáci: My jsme komunisti, vy nejste komunisti...“ V té době také probíhal odsun Němců z pohraničí. „Z Poděbrad odjelo čtyřicet, možná padesát rodin do pohraničí, mluvilo se o tom, že jsou to převážně členové komunistické strany, kteří jeli obsazovat toto pohraničí (...) no, tak jsme si říkali: je to volné, ale ona se jich většina vrátila, odjeli tam s kufrem a vrátili se s nákladním autem. Takže bylo vidět, že tam nejeli z důvodu vlasteneckého, ale z důvodu jinačího. Ti potom byli neuvěřitelně velcí komunisté.“

Již od dětství se Vladimír Hradec znal s bratry Mašíny, kteří byli jeho sousedy, a kterým později pomáhal při přípravách na útek. „Možná, že jste slyšeli jméno Josef Mašín, Ctirad Mašín, Novák. Tak v rámci této skupiny jsem byl zavřený a to z toho důvodu, že jsem Mašína podporoval. To znamená, že když za mnou přišel a řekl: ‚Hele, já chci tohleto, jak bychom to udělali?‘ No tak jsme přemýšleli, pomohl jsem mu případně ten přístroj udělat a on

to někde použil. Přišel za mnou: ‚Potřebuji schovat zbraně.‘ ‚Ano, schovám zbraně.‘ Byly zbraně schované.“ Ctirad Mašín, Josef Mašín, Jan Novák a další, měli připravený plán na útěk z republiky, jenže jejich akce byla vyzrazena a bratři Mašíni byli zadrženi. „A v tom roce 1953 se vrátil Radek Mašínu, na amnestii šel v květnu, protože to dostali jako pokus o nedovolené opuštění republiky. On měl, myslím, u sebe zbraň při zatýkání, nebo něco takového. Bylo to prostě nedovolené ozbrojování a pokus, po dvou letech ho pustili v tom roce 1953 na 1. května. A když se vrátil, no, tak první bylo, že se mě ptal, co se dělo, jak se dělo. Mlčel, neřekl ani slovo, v podstatě nám konstatoval: ‚Když nic nevíš, nikomu nic nemůžeš povědět, to je pravidlo mého otce a tak se na nic neptej.‘ Jo, tak jsem se na nic neptal.“ Druhý den se dali Mašíni ve skupině pěti lidí na útěk. „Dva z nich chytli, Janatu a Švédů a když jsem se to dozvěděl z vysílání Svobodné Evropy, tak si povídám, tak tohle je teda velice špatné. Protože ty metody vyšetřovací, které používala Státní bezpečnost, ne každý vydržel. Říkám si, no, je to zlé, utíkat v podstatě nemohu, protože já nebyl cvičen.“

Pan Hradec byl zatčen na stanici tramvaje na Letné dne 25. listopadu 1953 a odvezen vozem do Ruzyně do vyšetřovací vazby. „Komunistická vyšetřovací vazba byla v podstatě samotka bez styku s kýmkoliv. Kromě vyšetřovatele jste absolutně nikoho nemohla vidět, protože jídlo vám dávali tak, že pootevřel, ten co vám to teda dával, pootevřel dveře, byl schovaný za dveřmi, takže vy jste ho neviděli, otevřel to pouze tolik, abyste si na zemi mohli vzít ten, ten ešus s jídlem. Vzali jste si ho, potom přišli, bouchli do dveří, tak vy jste to zase na pootevřené dveře položili a víc jste neviděli. Veškerý pohyb během vyšetřovací vazby byl se zakrytými očima, vedli vás teda jako slepce, takže kromě vyšetřovatele jste neviděli absolutně nic.“

Ve vyšetřovací vazbě strávil Vladimír Hradec přibližně čtyři měsíce a následně byl jedenáct let vězněn v různých pracovních táborech a věznicích.

Leopoldov

„No potom prostě nařídili, že nás odvázej všechny pryč a jeli jsme na Slovensko do Leopoldova. Tam jsem naposledy viděl otce.“ Po převozu na Slovensko byl Vladimír Hradec umístěn na tři dny do maličké kobky, kde byla veliká zima. Po třech dnech by umístěn do kobky s dalšími čtyřiceti spoluvězni. První prací na kterou byl dán, bylo draní peří.

„Pracovalo se většinou deset hodin denně. A byla k tomu jedna přestávka, takže vlastně devět hodin, hodinová přestávka na oběd. Potom tam byla půlhodinová procházka, byl tam vězeňský dvůr v těch starých kasárnách, já nevím, velikosti, těžko říct, 40 na 40 metrů. Tak tam byla vyšlapaná pěšinka, takže jsme vlastně šli jeden za druhým, dva nebo tři lidi vedle sebe, chodili tu půl hodinu kolem dokola a pak nás zase zavřeli zpátky na ty kobky, takže to bylo trošičku horší. Záchod tam byl jeden pro tuhle celou skupinu, pro těch 64 lidí, žlab kovový, kde tekla večer vlažná voda, takže byla možnost večer se trochu víc umýt. Ráno to bylo studené. Pracovalo se od 8 hodin, no a končili jsme kolem té 17. hodiny. Někdy trošku později.“

Velkým štěstím bylo, že se Vladimír Hradec do věznice dostal až po roce 1953, kdy už bylo zakázáno používání fyzického mučení a týrání.

„Já jsem zažil jenom jeden případ tam, zvláště nepříjemný. V nějaké knížce se o tom také píše, jméno toho člověka mi vypadlo z hlavy. Takhle některé z nás občas vzali a vyvedli s tím, že budou vyklízet prostory mezi dráty. Vytrhat travičku, zahrabat a udržovat to tam, aby se to dalo snadno kontrolovat. Muselo to být podle mého názoru tak připravené a naorganizované, protože lidi se koukali zrovna z okna a toho vězně ten bachař dovedl ke drátům otevřel vrátka do drátů a nařídil mu, že musí vstoupit mezi ty dráty, tam byly jedny dráty, druhé dráty a pak ještě prostor do toho srázu na hradbách. A když tam ten člověk vlezl, říkalo se tomu policajtovi Partyzán, tak jak tam vlezl, tak ho rozstřílel samopalem. Doslova to prostě bylo vidět.“

Pracovní tábor Nikolaj

V pracovním táboře Nikolaj bylo zavřeno zhruba šest set lidí, kteří bydleli v dřevěných domech a v menší místnosti jich bydlelo zhruba šestnáct. Přes den se chodilo asi jeden a půl kilometru do dolu Eduard, kde se těžil uran. *„Já jsem tam byl na zimu, takže nejhorší na tom bylo převlékání do těch fáracích obleků, to bylo právě přímo na tom táboře, takže než člověk odcházal pryč, tak se převlékl do fáracího obleku, to byl pogumovaný oblek. Potom nás srovnali do pochodového útvaru, deseti stup a šlo nás řekněme dejme tomu dvě stě, takže to byla taková kostka lidí. Muselo se chodit, tak že vlastně jeden byl namáčkнутý na druhého, my jsme tomu s prominutím říkali ‚buzerantský pochod‘, protože byli ty lidi skutečně namačkaní, tak, že víc to nebylo možné. Kolem nás natáhli drát, svázali, jakoby zamkli a kolem nás šlo, no, já nevím, asi deset policajtů se samopaly a se psy. No a my jsme teda šli po nějaké té cestě, když bylo nasněženo, no, tak jsme prostě šlapali sníh nesníh, šlapalo se. Vlastně ti první to prošlápli a ti poslední už na tom byli poměrně dobře. No a došlo se na ten, došlo se na Eduard k šachtě. No, nepříjemné na tom bylo hlavně to, že venku třeba bylo dvacet stupňů pod nulou, takže ty jsi vyfáral ven zpocený, bohužel, bez toho to nešlo, páč já zase byl v hlubině, kde ty teploty byly trošku vyšší, tak do dvaceti stupňů pod nulou ven, tam to na vás všechno zmrzlo.“*

Z Nikolaje byl Vladimír Hradec asi za tři čtvrtě roku přeložen do pracovního tábora Rovnost, kde důl byl nedaleko tábora. *„Tábor Rovnost měl trochu víc lidí, bylo tam až 2000 lidí, takže tam to bylo trošičku jinačí, bylo tam sedm baráků, jídelna, kulturák, sušárna, zpočátku holič, potom už tam ten holič nebyl, no a velitelskej barák. Je to úplně všechno srovnané se zemí, tam neuvidíte vůbec nic, akorát tam zůstala, když jsem se tam byl podívat, tak výdušná díra, kde bývala šachta a používá se to jako výbušná šachta pro Svornost.“*

Poslední věznice, ve které Vladimír Hradec byl, byla v Plzni. *„Ministerstvo vnitra si totiž tehdy, si vytvořilo tři konstrukční místa jedno na Mírově, druhé bylo v Praze na Pankráci a třetí byla Plzeň. Vybrali techniky, kteří byli zavření, takže Plzeň měla, myslím, asi sto dvacet lidí, Pankrác tam si nepamatují, tam byli hlavně stavaři a Mírov tam bylo kolem dvou set lidí a to byli lidi, kteří potom dělali konstrukční práci, projektovou práci, geologickou práci, já nevím, rozpisky pro Škodovku, to znamená, z výkresů se vybíralo co se dělá, jak se dělá, dělali pracovní postupy. Takže tam už to bylo celkem dobré, z hlediska styku s lidmi, to bylo takové celkem přijatelné, protože tam to byli všechno technici a někteří z nich byli tedy lidé neuvěřitelně, jak bych to řekl, neuvěřitelně vědoucí.“*

Pan Hradec byl po necelých jedenácti letech z vězení propuštěn. Během výkonu trestu byl nejprve vězněn na Pankráci, dále pak v Leopoldově, v pracovním táboře Nikolaj, Rovnost a ve věznici v Plzni. Jeho otci byl vyměřen trest odnětí svobody na osmnáct let a byl vězněn na Mírově a v Leopoldově. Také matce byl trest vyměřen na osmnáct let a byla vězněna v Pardubicích. Bratr byl vězněn šestnáct let u Jičina v Kartouzích. Vladimír Hradec v současné době žije na Mělníku.

Závěr

Na „expedici“ 2006 pořádané v rámci studijního programu Soukromého reálného gymnázia Přírodní škola, o. p. s. vznikla skupina, která se zabývala mapováním Příběhů bezpráví ve středních Čechách. Skupina se utvořila na základě výzvy projektu Jeden svět na školách, který organizuje Člověk v tísni – společnost při ČT, o. p. s. Úkolem týmů, které se zapojily do projektu Příběhy bezpráví – komunistické Československo bylo vést rozhovor s člověkem, který za komunistického režimu zažil bezpráví a s pomocí dalších informačních zdrojů zdokumentovat jeho příběh formou výstavního panelu. My jsme si dali za cíl vyhledat alespoň tři takové pamětníky a zpracovat jejich příběhy nejen pro potřeby projektu Jeden svět na školách, ale také na mělnickou výstavu, která se konala v rámci pořadu *Básníci za mřížemi. Znamení moci* u příležitosti Dne památky obětí komunistického režimu (27. června 2006) v kostele sv. Petra a Pavla na Mělníku. Všechny příběhy a jejich dokumentace jsou také obsahem této závěrečné zprávy.

Prvním pamětníkem, s nímž jsme vedli rozhovor, byla Růžena Sojková, která v padesátých letech 20. století přišla o jednoho z nejbližších lidí ve svém životě. Komunisté jí uvěznila a následně popravili tatínka. Její rodině pak zabavili všechnen majetek. Po roce 1989 byla rodině Růženy Sojkové většina majetku vrácena, ale ona má dodnes kvůli minulosti problémy a se ztrátou svého otce se pravděpodobně již nikdy nesmíří. Dnes žije ve svém domku a i přesto, že je důchodkyně, nadále pracuje v místní školní jídelně. Při rozhovoru Růžena Sojková vyprávěla velice poutavě a vyrovnaně, jen při vyprávění o otcově popravě se na chvíli rozplakala.

Další rozhovor jsme vedli s manželou Erbanovými. Jarmila Šircová-Erbanová pocházela z lékařské rodiny. Její otec byl primářem nemocnice Milosrdných sester Karla Boromejského na Mělníku. Později ona i její sestra pracovaly ve zdravotnictví. Její matka byla v roce 1949 obviněna, že napomáhala generálu Aloisi Liškovi k útěku do Velké Británie. Deset měsíců strávila ve vyšetřovací vazbě v pankrácké věznicí. Jarmila Erbanová měla kvůli komunistům problémy při studiu a při hledání zaměstnání.

Pavel Erban byl synem Františka Erbana, který se aktivně účastnil domácího odboje za druhé světové války. Pavlu Erbanovi samotnému komunistický režim uškodil nejvíce v tom, že když byl na vysoké škole ekonomické v devátém semestru a k dokončení studia mu chyběla pouze diplomová práce a státnice, tak ho komunisté donutili školu opustit. Pavel Erban pak pracoval jako dělník v balárnách na Mělníku. Erbanovi byli postihováni neustálými domovními prohlídkami, protože se o nich vědělo, že z komunistů nemají strach a nebáli se to dát najevo. I přes všechny tyto nepříjemné události Pavel Erban uvedl, že se necítí být nějak poškozen a že ho to všechno spíše zocelilo.

Třetí rozhovor nám poskytl Vladimír Hradec, který byl odsouzen ve skupině s bratry Mašíny za to, že jim poskytoval pomoc a podporoval je. Podle rozsudku byl obviněn z velezrady, trestný čin vyzvědačství a trestný čin rozkrádání národního majetku. Byl odsouzen na dvacet dva let a byl vězněn celkem v pěti věznicích: na Pankráci, v Leopoldově, v pracovním táboře Nikolaj a Rovnost a v Plzni. Postih se však dotkl celé rodiny Hradcových. Otec a matka byli odsouzeni na 18 let za velezradu a bratr na 16 let, stejně jako otec za shromažďování střelných zbraní, které následně použili jejich přátelé bratři Mašíni. Ve výkonu trestu byl Vladimír Hradec téměř jedenáct let a po propuštění z věznic měl kvůli své minulosti problémy získat kvalifikované zaměstnání. Pan Hradec o minulosti, kdy téměř jedenáct let strávil ve věznicích, mluví otevřeně. Své zážitky a zkušenosti nám popisoval bez větších emocí, avšak bylo vidět, že život ve věznicích byl velice krutý a nelehký. S tím se však, jak se zdá, pan Hradec vyrovnal. Na začátku rozhovoru se nám snažil přiblížit roky, které předcházely komunistickému převratu a následnému totalitnímu režimu, který komunistická strana nastolila. Vladimír Hradec je energickým a milým člověkem, který byl při rozhovorech velice vstřícný a ochotný se s námi podělit o ty pravděpodobně nejhorší zážitky svého života.

Všechny tři příběhy spojuje bezpráví, smutek a utrpení. Jsou dokladem doby padesátých a šedesátých let a vystihují bezmoc, kterou lidé prožívali za vlády komunistického režimu.

Všechny tři příběhy jsme zpracovali do podoby výstavních panelů a závěrečné zprávy. V přílohách závěrečné zprávy se nachází doslovné přepisy rozhovorů a kopie fotografií a dokumentů, které nám byly poskytnuty.

Doufáme, že naše práce přispěje k větší informovanosti o událostech, které se staly za komunistického režimu a že napomůže k tomu, aby se již nikdy neopakovaly.

Summary

During our “expedition” we were in Mělnicko, which is part of the Czech Republic situated east - north from Prague. We were staying there from the 3rd to 16th June 2006. Our group consisted of eleven members concentrated on “Stories of injustice”. The organisation Člověk v tísni (People in Need) gave us the idea about this project whose objective was to find people who had some troubles with communists in 1950s.

We used a method called oral history. All our interviews had two or three parts. The first part was when the respondents told us their own stories. During the second and third part we asked our questions and completed interviews. We also scanned photos and other historical documents into the computer.

Our first respondent was Mrs Růžena Sojková who experienced very hard times in 1950s because her father was executed by communists. Other respondents were Mr and Mrs Erban. Mother of Jarmila Erban helped General Alois Liška so that he could escape from Czechoslovakia to Great Britain. Therefore she was in custody for ten months. The last respondent was Mr Vladimír Hradec who helped Ctirad and Radek Mašín when they wanted to leave our country. He was persecuted by communists and then he was imprisoned for eleven years.

These three stories had in common injustice, suffering and sorrow but they were different from each other.

It was very pleasant for us to interview all respondents. Růžena Sojková, Vladimír Hradec, Jarmila Erbanová a Pavel Erban were always kind to us and we are very thankful for their time which they spent with us.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Soukromý archiv Růženy Sojkové
Soukromý archiv manželů Erbanových
Soukromý archiv Vladimíra Hradce

Literatura

Barbara Masin, Odkaz. Pravdivý příběh bratří Mašínů, Mladá fronta, Praha 2005.
Silvie Blechová, Příběhy bezpráví komunistické Československo, Praha 2006.
Petr Čornej, Vše podstatné z českých dějin, Praha 1992.
Tomáš Bajar, Jan Třeštík, Jakub Zedníček, Moc obrazů, obrazy moci, Praha 2005.
Ladislav Hrdina, Protikomunistický odboj na Mělnicku. In: Vlastivědný sborník Kralupska, roč. 12, 2/2005.
Jan a Jan Kuklíkovi, Dějepis 4. Moderní doba, SPN, Praha 2005.
Jiří Bílek, Pomocné technické prapory, Praha 2002.
Karel Kaplan, Československo v letech 1948 - 1953, SPN, Praha 1991.
Jaroslav Marek, České a československé dějiny II., Fortuna, Praha 1991.
Adolf Rázek, StB a justice v akci Babice, Praha 2002.
Jaroslav Vorel, Alena Šimánková, Československá justice v letech 1948 - 1953, Praha 2003.
Nad Mělníkem stín. Od Mnichova 1938 do května 1945, Město Mělník, Mělník 2006.
Jan Němeček, Mašínové. Zpráva o dvou generacích, Torst, Praha 1998.

Přílohy

Materiály ze soukromého archivu Růženy Sojkové

Materiály ze soukromého archivu manželů Erbanových

Materiály ze soukromého archivu Vladimíra Hradce

Obrazová dokumentace převzatá z dalších pramenů a literatury

Přepisy nahrávek rozhovorů